

RAIMO PULLAT

WROTA DO PRZYSZŁOŚCI

**Rola Politechniki Gdańskiej
w kształtowaniu
estońskiej inteligencji
technicznej
w latach 1904–1939**

Gdańsk 2015

PRZEWODNICZĄCY KOMITETU REDAKCYJNEGO
WYDAWNICTWA POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ
Janusz T. Cieśliński

REDAKTOR PUBLIKACJI NAUKOWYCH
Michał Szydłowski

RECENZENT
Józef Arno Włodarski

TŁUMACZENIE Z JĘZYKA ESTOŃSKIEGO
Anna Juga-Szymańska

REDAKCJA JĘZYKOWA
Agnieszka Frankiewicz

PROJEKT OKŁADKI
Wioleta Lipska-Kamińska

Wydano za zgodą
Rektora Politechniki Gdańskiej

Oferta wydawnicza Politechniki Gdańskiej jest dostępna pod adresem
<http://pg.edu.pl/wydawnictwo/katalog>
zamówienia prosimy kierować na adres wydaw@pg.gda.pl

Utwór nie może być powielany i rozpowszechniany, w jakiegokolwiek formie
i w jakiegokolwiek sposób, bez pisemnej zgody wydawcy

© Copyright by Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2015

ISBN 978-83-7348-644-7

WYDAWNICTWO POLITECHNIKI GDAŃSKIEJ

Wydanie I. Ark. wyd. 9,4, ark. druku 9,25, 167/890

Druk i oprawa: Totem.com.pl, sp. z o.o., sp. k.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław, tel. 52 354 00 40

Spis treści

Przedmowa	7
Wprowadzenie	11
Część I	
Zarys kształtowania się kadry inżynierskiej w Estonii	19
Politechnika w Gdańsku	23
Relacje pomiędzy estońskimi i polskimi studentami	35
Towarzystwo Estońskich Studentów w Gdańsku i Korporacja Estończyków studiujących zagranicą „Wäinla”	37
Zaostrzenie się konfliktu pomiędzy polskimi i niemieckimi studentami ...	50
Część II	
Inżynierowie budownictwa	55
Architekci	79
Konstruktorzy maszyn	98
Inżynierowie elektrycy i energetycy	108
Witold Kukowski, konsul honorowy Republiki Estońskiej – przyjaciel estońskich studentów	122
Podsumowanie	128
Gate to the Future	133
Źródła i literatura	137
Archiwalia	137
Bibliografia	139
Źródła internetowe	144
Indeks osobowy	145

Przedmowa

Wyższe wykształcenie techniczne oraz nauki techniczne stanowiły i stanowią jedną z podwalin kultury i tożsamości. Jak wiadomo, w okresie przed uzyskaniem niepodległości (do 1918 r.) w Estonii nie istniała żadna wyższa uczelnia techniczna, dlatego możliwości zdobycia wyższego wykształcenia technicznego szukano za granicą, w niezbyt odległych Petersburgu i Rydze. Poza historią urbanistyki i demografii, historią kultury materialnej oraz historią relacji estońsko-polsko-fińskich autora niniejszej książki interesowała także problematyka związana z kształtowaniem się estońskiej inteligencji. Przed dziesięcioma laty opublikował on obszerną monografię na temat formowania się estońskiej inteligencji przed wydarzeniami rewolucji 1917 roku w Petersburgu¹; opracowanie to spotkało się z uznaniem zarówno estońskich, jak i zagranicznych kręgów naukowych. W książce tej autor rozpatrywał również kształtowanie się kadry inżynierskiej w Estonii oraz proces edukacji architektów. Niniejsza monografia w pewnym sensie stanowi kontynuację książki poświęconej historii Estończyków w Petersburgu.

Nowa sytuacja geopolityczna, która powstała w wyniku I wojny światowej, pozbawiała młodych Estończyków możliwości kształcenia się na terenach Rosji. W Estonii brakowało inżynierów niezbędnych do zaspokojenia potrzeb rozwijającej się gospodarki młodego państwa, szczególnie zaś przemysłu i transportu, dlatego zwracano się ku Zachodowi. Możliwość kształcenia dawało stare hanzeatyckie miasto Gdańsk (Danzig), w którym działała nowa i nowoczesna Politechnika, powołana w 1904 roku przez cesarza Niemiec Wilhelma II. Już w 1906 roku pierwsi młodzi Estończycy rozpoczęli studia na gdańskiej Alma Mater, dzięki czemu otwały się przed nimi wrota do przyszłości. Estończycy studiowali tu na różnych kierunkach aż do II wojny światowej.

Historia studiów Estończyków na Politechnice w Gdańsku nie była dotąd omawiana. Niewątpliwie na rozpoczęcie badań nad tym tematem wpłynął fakt, że autor od ponad 60 lat interesuje się problemami dotyczącymi nowszej historii Polski². Omawiana problematyka jest szczególnie aktualna ze względu na zbliżającą się 100. rocznicę powstania Politechniki w Tallinnie³, z okazji której kierownictwo uczelni

¹ R. Pullat, *Lootuste linn Peterburi ja eesti haritlaskonna kujunemine kuni 1917*, Tallinn 2004.

² Tegoż, *Od Wersalu do Westerplatte. Stosunki estońsko-polskie w okresie międzywojennym*, Kraków 2003; *Versaillest Westerplatteni. Eesti ja Poola suhted kahe maailmasõja vahel*, Tallinn 2001.

³ We wrześniu 2018 r. Politechnika w Tallinie (Tallinna Tehnikaülikool – TTÜ) będzie

na czele z rektorem profesorem Andresem Keevallikiem uznało za potrzebne i uzasadnione zbadanie omawianego tematu. Autor jest za to niezmiernie wdzięczny!

Skład narodowościowy studentów Politechniki w Gdańsku był dotychczas badany dość wybiórczo. Dogłębnie została omówiona historia studentów narodowości niemieckiej, stanowiących gros słuchaczy uczelni, jak również Polaków, Żydów i Ukraińców pochodzących z terenów byłych Austro-Węgier. Na tym historiografia danego tematu się kończy⁴. Niestety, często zapomina się, że gdański ośrodek naukowy przyciągał wielu studentów, szczególnie z nowo powstałych po I wojnie światowej państw nadbałtyckich. Wśród studentów innych narodowości znajdowali się również Estończycy, którzy najprawdopodobniej stanowili piątą pod względem liczebności grupę studiującą w Gdańsku przed II wojną światową. Choć nigdy kadry wykształcone na gdańskiej uczelni odegrały bardzo istotną rolę w tworzeniu infrastruktury niepodległej Estonii, to obecnie, według danych autora, żaden Estończyk nie studiuje na Politechnice Gdańskiej. Tym bardziej warto przypomnieć losy studentów z Estonii, którzy dawniej zdobywali tu wiedzę.

W trakcie II wojny światowej metropolia gdańska ucierpiała prawie w 60%. Częściowo zniszczona została także tamtejsza Politechnika wraz z biblioteką i archiwum, co znacznie utrudniło i spowolniło badania autora. Na szczęście w Archiwum Państwowym w Gdańsku udało się jednak znaleźć kilkadziesiąt teczek osobowych studentów estońskich wraz z ich zdjęciami. Jednocześnie po przeanalizowaniu źródeł należy podkreślić, że te czki te nie mają jednakowej struktury ani treści, co z kolei spowodowało, że umieszczone niżej biogramy Estończyków studiujących w Gdańsku są niepełne. Tam, gdzie istniała taka możliwość, autor podjął próbę uzupełnienia tych życiorysów, wykorzystując materiał z wtórnych archiwaliów, literatury historycznej oraz informacji, które przetrwały w prasie. Autor dotarł również do dodatkowych danych w Estońskim Archiwum Historycznym (Eesti Ajalooarhiiv), w Estońskim Archiwum Państwowym (Riigiarhiiv), w Archiwum Miejskim Tallinna (Tallinna Linnaarhiiv), w Archiwum Filmowym (Filmiarhiiv) i muzeach Estonii. Oprócz tego uzupełniające informacje udało się odnaleźć w zbiorach Gdańskiego Archiwum Państwowego dotyczących Senatu Wolnego Miasta Gdańsk i konsulatu Republiki Estońskiej. Pracę autora w Archiwum Państwowym w Gdańsku ułatwiła umowa o współpracy pomiędzy Polskim Archiwum Państwowym i Estońskim Archiwum Państwowym, podpisana 11 września 2013 r. w Tartu przez dr. Priita Pirsę,

obchodzić 100-lecie. Za początek uczelni przyjmuje się rok 1918, gdy w Tallinnie rozpoczęła działalność szkoła inżynierska Estońskiego Towarzystwa Technicznego. Można było tu studiować budowę maszyn, elektrotechnikę, budowę okrętów), hydrotechnikę, budownictwo i architekturę. W 1919 r. szkołę przemianowano na Technikum Tallińskie (TT). W roku 1923 uczniowie TT otrzymali prawa na równi ze studentami Uniwersytetu w Tartu. W 1936 r. Technikum w Tallinnie otrzymało prawa uczelni i zostało przemianowane na Instytut Techniczny w Tallinnie. W 1938 r. po wejściu w życie ustawy o szkolnictwie wyższym Instytut został z kolei przemianowany na Politechnikę (Wyższą Szkołę Techniczną) w Tallinnie, otrzymując również prawo nadawania stopni naukowych. Zob. bliżej – V. Mägi, *Adraseadmise aeg: Tallinna Tehnikaülikool 1918–1940*, Tallinn 2008.

⁴ Zob. starsza literatura przedmiotu: *Historia Gdańska*, t. V, red. E. Cieślak, *Bibliografia Gdańska*, opr. J. Kucharski, P. Szafran, Sopot 1997, s. 559–573; oraz najnowsza literatura: J.A. Włodarski, *Zarys historii politechniki w Gdańsku do 1945 r.*; online: <http://pg.edu.pl/uczelnia/historia/przed-1945>.

dyrektora Estońskiego Archiwum Państwowego, oraz jego polskiego kolegę, prof. Władysława Stępniaaka. Na list, który na prośbę autora został wysłany przez prof. dr. hab. Władysława Stępniaaka, dyrektora Polskiego Archiwum Państwowego, do Archiwum Uniwersytetu w Hanowerze, dokąd została prawdopodobnie przewieziona część archiwum Politechniki Gdańskiej, dotychczas nie otrzymano odpowiedzi. Ta część nosi nazwę *Archiv der Gesellschaft der Freunde der Technischen Hochschule Danzig*⁵. Można przypuszczać, że zbiory te zawierają głównie teczki studentów niemieckich.

Informacje o nauce, postawach i warunkach życia estońskich studentów nabierają barw dzięki skromnym fragmentom tradycji historycznej zachowanym przez następców członków korporacji „Wäinla”. Autor pragnie wszystkim tym osobom, a szczególnie Anu Kotli, Tiiu Kuhu i Lembitowi Ostratowi, serdecznie podziękować za przekazane wspomnienia.

Autor ma nadzieję, że niniejsza praca ożywi podobne badania i w jakimś stopniu wskaże innym zainteresowanym daną tematyką drogę do podjęcia prac w archiwach uczelni technicznych przede wszystkim Europy Środkowej, m.in. w Pradze, Brnie, Berlinie, Karlsruhe, Wiedniu, Warszawie, Zurychu, co pozwoliłoby poznać genezę i wpływy kulturowe oddziałujące na nauki techniczne oraz stworzyć możliwie pełny obraz estońskiej inteligencji technicznej.

Autor dziękuje za przekazane rady wszystkim estońskim kolegom, którzy zadali sobie trud przeczytania rozprawy. Autor będzie zadowolony, jeżeli niniejsza praca będzie jednocześnie w jakimś stopniu pomocna w sporządzeniu ogólnego omówienia historii Politechniki w Tallinnie.

Jednocześnie autor chciałby podziękować prof. Henrykowi Krawczykowi, rektorowi Politechniki Gdańskiej, który wsparł tłumaczenie niniejszej rozprawy na język polski i wydanie jej drukiem. Autor kieruje również wyrazy wdzięczności do wszystkich, którzy pomagali przy powstaniu monografii, a szczególnie do Piotra Wierzbickiego, dyrektora Archiwum Państwowego w Gdańsku, recenzenta tomu prof. Józefa Arno Włodarskiego, dr. Andrzeja Januszajtisa, prof. Bolesława Mazurkiewicza, byłego rektora Politechniki Gdańskiej, oraz prof. Edmunda Kizika z Uniwersytetu Gdańskiego za dające natchnienie wsparcie, jak też Jana Daniluka z Gdańska, Mari Ribeiro Varandas z Zurychu oraz Jana-Bogdana von Kukowskiego z Lund. Podziękowania należą się także pracownikom estońskich i polskich muzeów.

Za uwagi i rady autor jest wdzięczny również dr. Tõnisowi Liibekowi, dr. Väino Sirkowi, Tõnisowi Tüرنie, prof. Ennowi Velmre'owi oraz profesorowi Mihkelowi Veidermie. Dziękuję również tłumaczce Annie Juga-Szymanskiej i pracownikom Wydawnictwa Politechniki Gdańskiej.

⁵ List byłego rektora Politechniki Gdańskiej prof. dr. hab. inż. Bolesława Mazurkiewicza do Raimo Pullata z 9 grudnia 2013 r.